

РОЗДІЛ II. ПРОБЛЕМИ КОРЕКЦІЙНОЇ ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

УДК 376:616.896-053.5

Т. М. Дегтяренко

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

М. А. Гужва

Інститут спеціальної педагогіки НАПН України

МОДЕЛЬ ОРГАНІЗАЦІЇ МІЖВІДОМЧОЇ ДОПОМОГИ АУТИЧНИМ ДІТЯМ: ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ

У статті проаналізовано сучасні тенденції психолого-педагогічного, медичного та соціального супроводу аутичних дітей в Україні та деяких зарубіжних країнах. Наведено результати констатувального етапу дослідження сучасного стану розробленості теоретико-методологічних і науково-методичних засад міжвідомчої допомоги аутичним дітям та впровадження цих засад у практичну діяльність на рівні регіону. Визначено подальші перспективи досліджень з впровадження моделі організації комплексної міжвідомчої допомоги аутичним дітям на рівні регіону.

Ключові слова: розлади аутистичного спектру, комплексна допомога, аутичні діти, корекційний процес, міжвідомча взаємодія.

Постановка проблеми. Розлади аутистичного спектру в Міжнародній класифікації хвороб визначаються як такі, що належать до порушень найрізноманітніших сфер психіки та відхилень у розвитку як нервової системи загалом, так і багатьох соматичних функцій зокрема. Первинні порушення зумовлюють у подальшому специфічні особливості психофізичного розвитку дітей з аутистичними розладами.

Одним з основних завдань корекційно-реабілітаційної допомоги дітям з аутичними розладами є пом'якшення (в ідеалі – зняття) шляхом спеціалізованої індивідуалізованої комплексної корекції різних дизонтогенетичних і психопатологічно зумовлених порушень розвитку. Відповідно до класичного педагогічного підходу, ця допомога має розпочатися якомога раніше. У теорії дефектології існує думка, що від своєчасності початку корекційної роботи з дитиною, яка має психофізичні порушення, залежить її ефективність. Питання, як досягти цієї мети, хвилює останнім часом науковців у галузі спеціальної педагогіки.

Аналіз актуальних досліджень. До проблеми комплексної допомоги дітям з розладами аутистичного спектру звертаються А. А. Колупаєва, Т. В. Скрипник, Л. О. Савчук та ін. [7; 10 та ін.]. У публікаціях Т. В. Скрипник, Д. І. Шульженко, А. П. Чуприкова досліджуються особливості психолого-педагогічного, соціального, медичного супроводу осіб з аутизмом, аналізуються різні методики та шляхи подолання аутичних порушень у дітей, з'ясовується доцільність їх використання й результативність [10; 13; 14].

Проблема взаємозв'язку між учасниками корекційно-реабілітаційної допомоги перебуває в центрі уваги як українських (Т. М. Дегтяренко, А. А. Колупаєва, В. В. Тесленко, А. Г. Шевцов та ін.), так і зарубіжних дослідників (В. Селиверстов, Д. Уестлінг, Р. Різер та ін.), які вивчали проблеми дітей з різними нозологіями.

Науковці зазначали, що на практиці особливі потреби дітей з вадами психофізичного розвитку не задовольняються в достатньому обсязі й на належному рівні. Тому проблема налагодження взаємодії між представниками різних відомств, які займаються супроводом осіб із психофізичними порушеннями та/або з інвалідністю, є актуальною.

Мета статті – дослідити особливості психолого-педагогічного, медичного й соціального супроводу осіб з розладами аутистичного спектру від зародження цих ідей до впровадження їх у практику.

Виклад основного матеріалу. Аналіз медичної наукової літератури з проблеми дослідження дав змогу встановити, що розлади аутистичного спектру не діагностуються лабораторними методами. Можна відмітити, що дотепер не визначено чітких критеріїв діагностики аутизму. Між науковцями тривають дискусії щодо цього питання. В Україні ця проблема перебувала в центрі уваги провідних фахівців у медичній галузі. Серед них можна відзначити дослідження І. А. Марцинковського, І. Я. Пінчук, Г. М. Хворової, А. П. Чуприкова та ін. [8; 13 та ін.].

Медична допомога дітям надається згідно з клінічним протоколом «Програмно-цільове обслуговування дітей з розладами зі спектру аутизму», затвердженим відповідним наказом Міністерства охорони здоров'я (МОЗ) України № 108 від 15.02.2010 року. Відповідно до цього документу допомога має надаватися дитячими психіатрами та корекційними педагогами (логопедами) в максимально дестигматизованих умовах, переважно амбулаторно за місцем проживання. За відсутності спеціалізованих реабілітаційних центрів для проведення комплексного обстеження та розробки програм лікування можлива госпіталізація на психіатричні ліжка денних стаціонарів [12]. Медики визнають, що медикаментозне лікування дітей з розладами аутистичного спектру виконує допоміжну функцію до медико-соціальної реабілітації. Проблема розробки ефективної біологічної терапії не може бути вирішена, допоки не будуть встановлені нейрохімічні та патофізіологічні маркери розладу. Зокрема, на сьогодні немає жодної конкретної групи препаратів, яку можна було б рекомендувати для патогенетичної терапії [12].

Таким чином, можна зробити висновок щодо важливості саме корекційного впливу на розвиток таких дітей. Однак, у медичних публікаціях не підкреслюється важливість дефектологічної допомоги дітям з розладами аутистичного спектру, під якою ми маємо на увазі не лише діяльність логопеда, а й систематичні заняття з учителем-дефектологом

(корекційним педагогом). На нашу думку, це є одним із факторів, який негативно впливає на організацію своєчасної допомоги аутичним дітям.

Вітчизняних науковців у сфері медицини хвилюють не лише питання своєчасної діагностики, але й проблеми організації медичної допомоги аутичним дітям. На думку Є. О. Комаровського [1], проблеми медичної допомоги дітям з аутизмом зумовлені, насамперед, тим, що 10 років тому студентів взагалі не готували до діагностики таких порушень, тому на сучасному етапі на практиці ми маємо лікарів, які недостатньо компетентні в цьому питанні. На сьогодні суттєвих змін у цій сфері не відбулося: у процесі професійної підготовки педіатрам/сімейним лікарям надаються тільки поверхневі знання з діагностики цього порушення [1], тобто в них не формуються цілісні, ґрунтовні уявлення щодо здійснення діагностики та важливості початку своєчасної, якомога ранньої, корекційної допомоги дітям з аутизмом.

Проте, певною мірою це питання почало вирішуватися на практиці. За ініціативи Міністерства охорони здоров'я України спільно з Національною медичною академією післядипломної освіти імені П. Л. Шупика в Києві відбувся науково-практичний семінар «Інноваційні технології в дитячій неврології, психіатрії, а також у сфері протезування» (м. Київ, 5 червня 2013 р.) для дитячих психіатрів, неврологів, педіатрів і лікарів загальної практики/сімейної медицини. Обговорювалися питання щодо діагностики, лікування та реабілітації дітей із неврологічними патологіями та психічними розладами, зокрема аутизмом. Під час семінару головний дитячий психіатр МОЗ України І. А. Марцинковський наголосив на важливості та необхідності об'єднання зусиль лікарів різних спеціальностей, психологів, педагогів, соціальних працівників, батьків для вирішення питання. Він відзначив, що партнерство державних і громадських організацій допоможе хворим із розладами аутистичного спектру стати повноцінними членами суспільства.

Розглянемо загальні теоретико-методологічні засади організації комплексної допомоги дітям з аутичним спектром порушень на рівні регіону, запропоновані в галузі спеціальної освіти.

У своїх публікаціях ми вже вказували на важливість визначення й подальшого врахування соціальних потреб населення щодо надання корекційно-реабілітаційної допомоги в соціальній політиці держави [2]. Зазначали, що формування ринку соціальних послуг через систему корекційно-реабілітаційної допомоги особам із психофізичними порушеннями та/або з інвалідністю впродовж життя має відбуватися шляхом: 1) з'ясування індивідуальних потреб замовників; 2) формування соціальних потреб населення в межах певної адміністративно-територіальної одиниці; 3) агрегування їх у суспільні потреби на рівні регіону (рис. 1) [2].

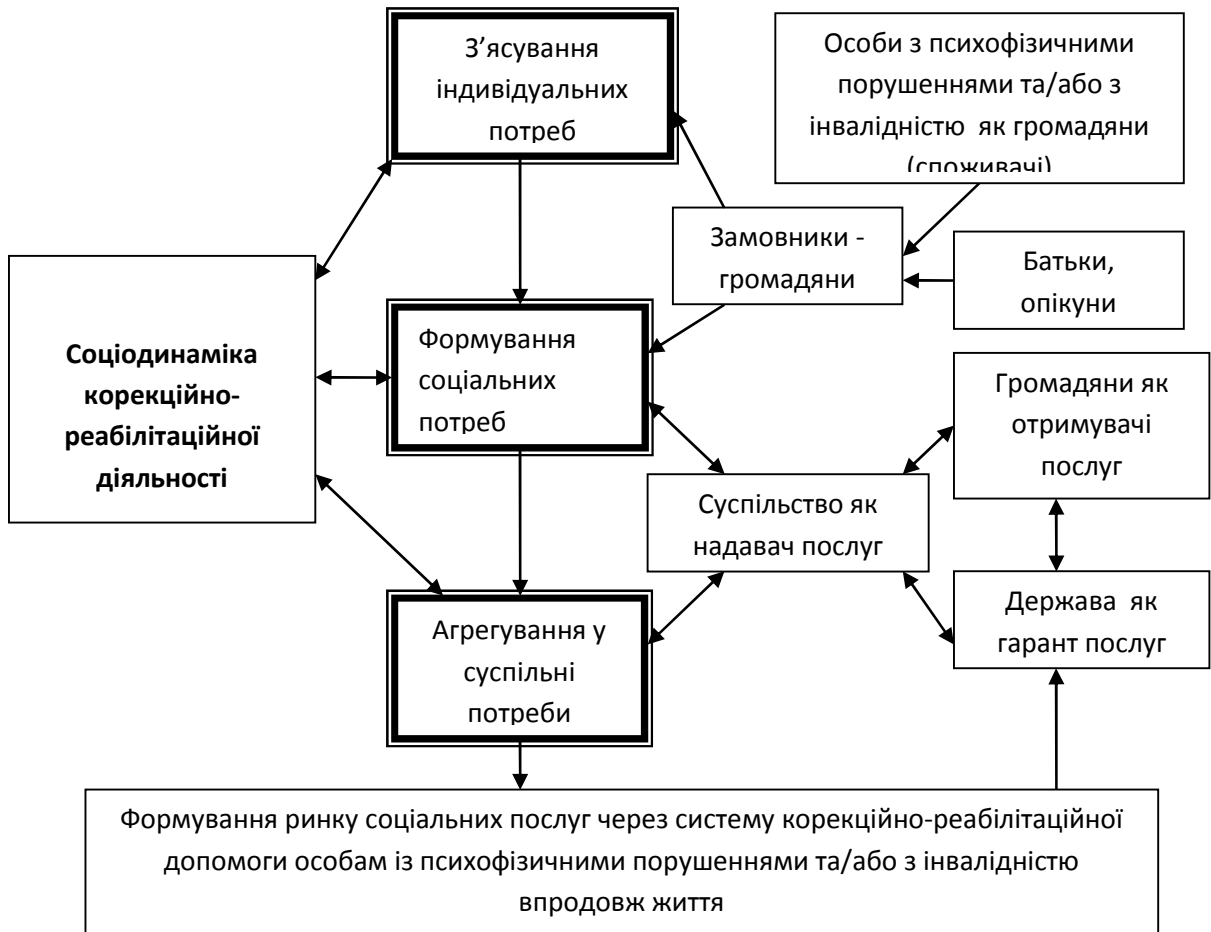

Рис. 1. Фактори, що обумовлюють соціодинаміку загальнокорекційного простору

Простежимо, як на сучасному етапі розвитку суспільства відбувається з'ясування індивідуальних потреб осіб із психофізичними порушеннями та/або з інвалідністю, зокрема осіб з аутизмом, та їх агрегування в суспільні потреби.

На нашу думку, динаміка розвитку регіонального простору корекційно-реабілітаційної допомоги залежить не лише від адміністративних рішень, а й, насамперед, від розуміння співтовариством (суспільним, громадським, медичним, педагогічним тощо).

До розв'язання питання організації комплексної системи корекційно-реабілітаційної допомоги особам з аутизмом необхідно залучати, насамперед, чиновників і науковців, які забезпечують ресурсну базу (розробляють законодавство, готують методологічне та наукове підґрунтя, доносять ідеї до суспільства, оцінюють і спостерігають процеси та їх результати); батьків, учителів/адміністрацію шкіл/навчально-виховних комплексів, тобто тих, хто безпосередньо відчуває на собі всі переваги та недоліки реабілітаційно-корекційної роботи; представників громадських і батьківських організацій, благодійників, які допомагають реалізовувати ці ідеї; широкі верстви населення України, громадська думка якого є індикатором загальної картини сприйняття суспільством цих процесів.

Корисним у вирішенні питання організації комплексної системи корекційно-реабілітаційної допомоги особам з аутизмом на рівні регіону є досвід зарубіжних країн, зокрема Сполучених Штатів Америки, де починаючи із середини 1970-их років на рівні федерального законодавства (публічні закони № 94-142 і пізніше 101-476 – Закон про освіту осіб з обмеженими можливостями (IDEA – Individuals with Disabilities Education Act) від 1990 року). У ньому визначено, що в контексті взаємодії з місцевими органами освіти закон надає батькам право заявляти про свої побажання в процесі формулювання цілей і завдань навчальної програми для їхньої дитини, вибору класу/навчального закладу, зобов'язує школу враховувати ці побажання та передбачає можливість судового розгляду в разі недосягнення згоди [15]. Ці правові норми перетворюють батьків (а подекуди і самих дітей) на рівних партнерів у процесі планування та дають їм змогу висловлювати власну думку щодо належної освіти для особи з обмеженими можливостями.

У контексті нашого дослідження цікавими є дослідження, у яких предметом наукового аналізу було вивчення суспільної думки щодо потреб населення в корекційно-реабілітаційній допомозі. Відомий американський дослідник Д. Уестлінг (Westling) [15] провів комплексне практичне дослідження потреб і побажань батьків, що мають дітей із затримкою розумового розвитку. Зокрема, один із пунктів запропонованої ним анкети стосувався моделі й окремих аспектів навчання, спектру послуг, що надаються державою. Під час відповіді на запитання респонденти вказували, що найважливішим для них є супровід соціального працівника, на другому місці – медичні послуги, на третьому – спеціальні матеріали й обладнання для розвитку дитини [15]. Отже, можна стверджувати, що на сьогодні в американському суспільстві загалом, і в батьків дітей із психофізичними порушеннями зокрема, уже сформована думка щодо важливості комплексної допомоги особам з аутистичними розладами.

Певна динаміка простежується в цій сфері й на пострадянському просторі.

У Росії до проблеми допомоги особам із психофізичними порушеннями та/або з інвалідністю, зокрема дітям, підліткам і юнакам із синдромом дитячого аутизму, активно долучаються численні батьківські громадські об'єднання. Останніми роками, крім недержавних установ, з'явилися й державні, які демонструють свою готовність до виховання та навчання аутичних дітей: Центр «Наш сонячний світ», Центр лікувальної педагогіки, лабораторія змісту і методів навчання дітей з емоційними порушеннями Інституту корекційної педагогіки РАО; інтеграційна школа «Ковчег», державний Центр психолого-медико-соціального супроводу дітей і підлітків та багато інших. Окремі класи для аутичних дітей відкрито в багатьох школах.

В Україні впродовж тривалого часу також працюють недержавні заклади з цієї проблеми: громадська організація підтримки осіб з

аутизмом «Сонячне коло», батьківські об'єднання: «Школа-сходинки», «Школа-життя», «Дитина з майбутнього». Проте, на жаль, усі ці установи зосереджені в основному в столиці або у великих містах України. Як наслідок, діти, які проживають в межах інших адміністративно-територіальних одиниць (невеликих містах, селищах та ін.) залишаються неохопленими своєчасною медичною та психолого-педагогічною допомогою. Підставою цього ствердження стали отримані нами результати аналізу сучасної наукової літератури з проблеми дослідження та результати вивчення стану практики.

Аналіз психолого-педагогічної наукової літератури з проблеми дослідження дав змогу визначити, що вітчизняні науковці К. О. Островська, Т. В. Скрипник, Г. М. Хворова, Д. І. Шульженко, В. В. Тарасун та ін. [9; 10; 11; 14 та ін.] систематизували зарубіжний та узагальнили власний досвід щодо допомоги дітям з розладами аутистичного спектру.

Зокрема, В. В. Тарасун, Г. М. Хворова розробили Концепцію розвитку, навчання і соціалізації дітей з аутизмом [11], у якій висвітлено сучасні погляди на природу аутизму; розкрито зміст його теоретичних концептуальних моделей, схарактеризовано особливості прояву клінічної картини та психологічної структури асинхронного типу затримки розвитку; узагальнено вітчизняний і зарубіжний досвід психолого-педагогічної корекції цього виду дизонтогенезу. Автори запропонували власний підхід до вирішення проблеми навчання, розвитку й соціалізації дітей з аутизмом; обґрунтували теоретико-методологічні (правові, філософські, соціокультурні, нейропсихологічні) засади та соціально-економічні передумови вирішення цієї проблеми; представили комплексну психолого-педагогічну модель допомоги дітям з аутизмом [11].

Подібні заходи знайшли підтримку й на загальнодержавному рівні, так 4 квітня 2013 року Міністерством освіти і науки України була підписана й затверджена комплексна програма розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом «Розквіт» (авт. кол.: Тарасун В. В., Куценко Т. О., Скрипник Т. В., Дуброва І. М., Лощених В. П., Душка А. Л., Риндер І. Д., Недозим І. В.). Програма розроблена з урахуванням сучасних тенденцій щодо інклюзивної освіти дітей з особливими потребами, а також – новітніх підходів до навчання й розвитку дітей із розладами аутичного спектра. Затвердження цієї програми стало фактичним початком корекційного навчання дітей з аутизмом.

Утім, зазначене вище є тільки одним із компонентів комплексної корекційно-реабілітаційної допомоги дітям з аутизмом.

Під час розробки нами методологічних і теоретичних засад реалізації корекційно-реабілітаційної діяльності в межах певної адміністративно-територіальної одиниці, які наведені в наукових публікаціях, зокрема в монографіях, виданих у 2010, 2011 рр., зазначалася важливість створення

системи корекційно-реабілітаційної допомоги на рівні регіону [2; 3]. Було науково обґрунтовано теоретико-методологічні та науково-методичні засади організації комплексної системи корекційно-реабілітаційної допомоги особам із психофізичними порушеннями та/або з інвалідністю як системного явища, соціального феномену та об'єкта державної політики. Було визначено необхідність виокремлення корекційно-реабілітаційної допомоги як виду практичної діяльності, що інтегрує діяльність фахівців кількох галузей соціальної сфери; обґрунтовано необхідність внесення її до класифікатора видів економічної діяльності як додаткової послуги в таких галузях соціальної сфери, як медицина, освіта, соціальний захист. Було розроблено наукові підходи до реалізації корекційно-реабілітаційної допомоги, механізмів регулювання комплексної системи корекційно-реабілітаційної допомоги, визнання корекційно-реабілітаційної допомоги складовою соціально-економічного розвитку певної адміністративно-територіальної одиниці та виокремлення її як одного із пріоритетів соціального розвитку регіону.

Виокремлення корекційно-реабілітаційної діяльності як додаткового виду діяльності галузей соціальної сфери та внесення її до класифікатора видів економічної діяльності (КВЕД) спростило б її регулювання. Нами підкреслено, що введення ліцензування корекційно-реабілітаційної діяльності як додаткового виду економічної діяльності сприятиме оптимізації допомоги та її кадрового забезпечення [2; 4], що, у свою чергу, буде впливати на її якість.

Модифікація регіональної системи корекційно-реабілітаційної допомоги має відбуватися, насамперед, через проектування варіативної допомоги, що призведе до змін у кадровій політиці. З цією метою необхідно:

1) *підвищити вимоги до освітнього цензу педагогів у процесі надання освітніх послуг у системі корекційно-реабілітаційної допомоги, зокрема в спеціальній освіті.* Нами зазначено, що освітні послуги мають стати одним із пріоритетів допомоги особам із психофізичними порушеннями.

2) *змінити кадрову політику.* Стрімкі зміни організаційних форм здійснення корекційно-реабілітаційної роботи формуватимуть нові вимоги до кадрового потенціалу й на рівні закладу посилюватимуть проблему забезпечення кадрами з відповідною освітою. У державних нормативних документах визначено, що діти з психофізичними порушеннями *мають право на отримання дефектологічної допомоги (додано нами. – Д. Т. – в документі вжито сучасний термін: допомога корекційного педагога)* [6], навчання та виховання (освітні послуги) повинні надавати вчителі-дефектологи з відповідною підготовкою (*дефектологічною!*) (додано нами. – Д. Т.) [5].

Тому необхідно надати додаткове тлумачення та роз'яснення в нормативно-правових документах (КВЕД, законах, положеннях, штатних нормативах та ін.), де йдеться про педагогічний персонал закладів, що забезпечують освіту осіб із психофізичними порушеннями та/або з інвалідністю, зокрема:

– у системі охорони здоров'я переглянути в документах трактування освітнього цензу педагогічного персоналу (як вихователів, так і вчителів) штатного розпису: дитячих будинків, де здійснюється догляд за дітьми раннього віку; стаціонарів лікарень, у яких проходять курс лікування діти з порушеннями зору, слуху, інтелекту, опорно-рухового апарату та інших категорій осіб із психофізичними порушеннями. Вочевидь, педагоги повинні мати освіту за спеціальністю «Дефектологія», «Корекційна освіта» (за нозологіями), а не загальну педагогічну підготовку;

– у системі освіти має бути посилена увага до реалізації кадрової політики в спеціальних навчальних закладах і масових навчальних закладах (дошкільних, шкільних), де здійснюється навчання та виховання осіб із психофізичними порушеннями та/або з інвалідністю. У практичній діяльності доцільно перейти від авантюристичної до активної раціональної кадрової політики, складовою якої є превентивна кадрова підготовка;

– у системі соціального захисту необхідно внести зміни до нормативно-правових документів і передбачити надання освітніх послуг педагогами з дефектологічною підготовкою (не лише за спеціальністю «Логопедія») у реабілітаційних центрах, будинках-інтернатах.

Отже, стрижневою ідеєю нашого дослідження стала сучасна парадигма: «корекційно-реабілітаційна допомога супроводжує особу з психофізичними порушеннями та/або з інвалідністю впродовж життя», складовою якої є перегляд підходів до здійснення кадрової політики. Оскільки допомога має відповідати медико-соціальній моделі та здійснюватися за місцем перебування особи – за територіальним розташуванням закладу, у якому вона отримує допомогу, то з погляду організаційно-управлінських підходів до реалізації освітніх послуг у кожному закладі за місцем перебування дитини має бути забезпечено дефектологічну допомогу фахівцями з відповідною освітою. Для цього необхідно вчасно наповнювати ринок праці фахівцями з відповідною (дефектологічною) підготовкою.

Нами підкреслювалося, що на регіональному рівні слід розрізняти *форми* організації корекційно-реабілітаційної системи: 1) *корекційно-реабілітаційну мережу* – сукупність закладів, які реалізують програми різного рівня та спрямованості. Заклади об'єднуються за територіальним принципом (регіональна, районна, міська мережа тощо); 2) *корекційно-реабілітаційний комплекс* – як об'єднання організаційно інтегрованих закладів, що реалізують комплекс взаємопов'язаних програм різних рівнів.

Головна відмінність корекційно-реабілітаційної мережі від корекційно-реабілітаційного комплексу полягає в тому, що останній передбачає більш високий ступінь організаційної інтеграції (у тому числі й ресурсної) та взаємозв'язку під час реалізації програм, стандартів, що дозволить подолати існуючі проблеми практики.

У процесі дослідження нами було розроблено методологію корекційно-реабілітаційної діяльності. Зокрема зазначалося, що система корекційно-реабілітаційної допомоги – це сукупність органів управління різних галузей соціальної сфери та місцевого самоврядування; підвідомча їм мережа закладів, що реалізують допомогу особам із психофізичними порушеннями та/або з інвалідністю шляхом реалізації програм і стандартів різного рівня та спрямованості (державних, регіональних, галузевих тощо). Підкреслимо, що забезпечення ефективної діяльності цієї системи, оптимізації управління корекційно-реабілітаційною діяльністю фахівців і керівників різних рівнів управління соціальною сферою, насамперед, потрібно створити на рівні регіону єдину базу даних дітей з вадами психофізичного розвитку та інвалідністю. У контексті нашого дослідження була розроблена інтегрована модель регіональної системи корекційно-реабілітаційної допомоги, у якій чітко вказувалися роль та місце кожної із галузей соціальної сфери, міра їх відповідальності за реалізацію корекційно-реабілітаційної допомоги в межах певної адміністративно-територіальної одиниці, вказувалися шляхи налагодження взаємодії між цими галузями соціальної сфери на різному рівні управління процесом корекційно-реабілітаційної діяльності, визначалися роль та місце у структурі управління обласної психолого-медико-педагогічної консультації.

На основі дослідження особливостей організації корекційно-реабілітаційної допомоги дітям зі спектром аутистичних порушень, здійсненого нами у 2010, 2011 рр. у Чернігівській області, ми дійшли висновку про недостатню реалізацію на практиці розроблених нами теоретико-методологічних і науково-методичних засад корекційно-реабілітаційної допомоги дітям із цією нозологією. Зазначимо, що станом на 2009–2010 рр. у Чернігівській області були відсутні навчальні заклади (спеціальні класи й дошкільні групи), які надавали послуги дітям з аутизмом. З 2013–2014 н. р. у загальноосвітній школі № 24 відкрився експериментальний 1 клас інклюзивної освіти, де навчається двоє дітей з діагнозом аутизм, та в дошкільному навчальному закладі № 52 в логопедичній групі для дітей з ФФНМ запровадили інклюзивне виховання й навчання аутичної дитини, для якої був розроблений індивідуальний план корекційного навчання за програмою «Розквіт».

Вивчення практики дозволило визначити участь державних органів управління в організації допомоги дітям з аутизмом. Встановлено, що на регіональному рівні долучається до розв'язання цієї проблеми управління освіти Чернігівської міської ради за підтримки Чернігівського міського голови О. В. Соколова: до Дня захисту дітей у межах Усеукраїнської соціальної акції підтримки дітей з дитячим аутизмом спільно з співтовариством особливих сімей «Ми разом» презентовано проект «Ми тут поруч!», метою якого є поширення інформації про важливість вчасної

діагностики та організації корекційної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Зазначені факти свідчать, що громадськість усвідомлює потребу в розробці моделі допомоги дітям з розладами аутистичного спектру й налаштована на співпрацю в цій сфері.

Наше дослідження базувалося на думці, що своєчасність, точність, надійність встановлення діагнозу – одна з найважливіших умов раннього початку комплексної корекційної роботи і, отже, більш високої ефективності лікувально-реабілітаційних заходів у взаємодії соціального, морально-етичного, репутаційного та економічного аспектів. Особливого значення набуває ранній початок комплексної корекційної роботи, адже в дитячі роки життя психіка й нервова система характеризуються високою пластичністю. Це створює умови для більш повної реалізації компенсаторних можливостей дитини та суттєвого пом'якшення проявів багатьох симптомів аутистичних розладів (особливо вторинних і третинних). У результаті дотримання вищезазначених умов підвищується ефективність комплексного супроводу в цілому: аналіз наукових досліджень і стану їх упровадження в практичну діяльність засвідчив, що у випадку початку корекційної роботи з дитиною в 1,5–2 роки відсоток успішної соціалізації на 10 % і більше вище, ніж у тих випадках, коли фахівці починають займатися з дітьми з 4–5 років.

У процесі проведення констатувального етапу дослідження встановлено, що на сьогодні потреби дітей з аутистичними розладами, зокрема й освітні, враховуються епізодично, не задовольняються в достатньому обсязі й на належному рівні. Проблеми виникають у медичній галузі, передусім, на етапі встановлення діагнозу, для уточнення якого батьки змушені звертатися до фахівців у м. Київ. Зафіксовано численні факти несвоєчасного звернення за допомогою до корекційних педагогів, що суттєво впливає на якість та ефективність наданої допомоги. З цим питанням пов'язана ціла низка дотичних проблем, зокрема: недостатньо налагоджена взаємодія між представниками різних відомств, які займаються супроводом аутичних осіб; залишається нерозв'язаною проблема відбору оптимальних напрямів корекційно-реабілітаційної допомоги особам з розладами аутистичного спектру на рівні регіону та в межах адміністративно-територіальної одиниці, де вони проживають; не чітко визначено форми навчання та виховання таких дітей, виникають труднощі у процесі використання адекватних навчально-корекційних і корекційно-виховних методів та технологій.

Аналіз наукової літератури з окресленої проблеми й результатів констатувального етапу дослідження дав змогу зробити висновок, що вчасно надана дефектологічна допомога дозволяє попередити серйозні діагностичні помилки й неправильні організаційні рішення у практиці роботи з цими дітьми. Варто зазначити, що з віком (після шести–семи років) можливість

пом'якшення або зняття синдрому «оліго-плюс» швидко знижується, і зумовлена ним інтелектуальна недостатність може стати незворотною. Отже, від того, наскільки ефективно зможуть співпрацювати всі організації та відомства в процесі надання допомоги аутичним дітям, буде залежати її ефективність. Вищезазначені факти дають змогу стверджувати, що на сьогодні актуалізується проблема медичної, психологічної, педагогічної допомоги особам з розладами аутистичного спектру, розробка й впровадження сучасної моделі організації міжвідомчої допомоги аутичним дітям.

Утім, відомо, що від формулювання теорії до реалізації її на практиці може проходити певний час. Має сформуватися суспільна, громадська, професійна думка щодо важливості та доцільності впровадження теоретичних засад у практику (див. рис. 1). У Концепції соціодинаміки корекційно-реабілітаційної діяльності ми зазначали, що допомога особам із психофізичними порушеннями та/або з інвалідністю не є конгломератом розрізнених соціальних явищ, жодним чином не пов'язаних між собою та застиглих у своєму розвитку, оскільки в системі корекційно-реабілітаційної допомоги обов'язково відбуваються такі процеси: а) зміни в соціумі трансформують підходи до реалізації допомоги особам із психофізичними порушеннями або з інвалідністю; б) зміни в одній із галузей соціальної сфери, що надають допомогу особам із психофізичними порушеннями та/або з інвалідністю, зумовлюють зміни в іншій.

Підтвердженням нашої тези щодо соціодинаміки корекційно-реабілітаційної діяльності та доцільності впровадження ідей Концепції соціодинаміки [2] у практику можуть слугувати результати Всеукраїнського науково-методичного семінару за темою «Організація комплексної допомоги дітям із порушеннями психофізичного розвитку: освітні, соціальні та медичні послуги», який відбувся у м. Львові 11–12 листопада 2014 року. Під час пленарного засідання представниками різних галузей розглядалися питання співпраці Міністерства соціальної політики, Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України з метою якісного супроводу дітей з порушеннями психофізичного розвитку. Відбулось обговорення проектів документів «Порядок надання освітніх, медичних та соціальних послуг дітям та особам з особливими освітніми потребами» та Державного стандарту підтриманого проживання.

Учасники засідання зацентрували увагу на важливості налагодження чіткої координації між різними відомствами як на національному, так і на місцевому рівнях, необхідність консолідації освітніх, медичних установ, закладів соціального захисту та недержавних організацій щодо вироблення індивідуального маршруту дитини з психофізичними вадами від народження до дорослого віку з метою гарантування її ефективного розвитку.

Забезпечення такої координації, як зазначають учасники заходу, передбачає такі практичні кроки:

1) створення координаційних рад при облдержадміністраціях (меріях) із врегулювання проблемних питань організації інклюзивної/інтегрованої освіти в загальноосвітніх і спеціальних навчальних закладах, медичного та соціального супроводу в медичних і соціальних установах;

2) моніторинг додаткових ресурсів для надання освітніх, соціальних, реабілітаційних, медичних послуг дітям із порушенням психофізичного розвитку;

3) визначення ресурсних центрів для надання послуг дітям з особливими освітніми потребами, які належать до компетенції координаційних рад на місцях, з урахуванням диференціації дітей за нозологією, ступеня їх дієздатності, доступного розташування (районами міста та області), віку та виду допомоги (центри раннього втручання, психоневрологічні диспансери, ПМПК, НРЦ, центри соціальних служб для сім'ї, дітей і молоді, профільні громадські організації) тощо;

4) залучення недержавних організацій до процесу надання послуг через механізми соціального замовлення, ліцензування;

5) модернізація системи підготовки та підбору кадрів для забезпечення права на освіту, соціалізацію та реабілітацію всіх дітей із порушеннями психофізичного розвитку (підготовка асистентів учителя, за потреби надання дозволу на введення в навчальні заклади на волонтерських засадах асистентів дитини, підготовка соціальних робітників для супроводу дітей з обмеженою дієздатністю в реабілітаційних установах тощо);

6) професійна орієнтація дітей із психофізичними порушеннями, оволодіння соціальними компетенціями й підготовка до самостійного життя;

7) розвиток альтернативних форм підтриманого проживання в громаді дорослих осіб із психофізичними порушеннями в невеликих сільських будинках (поселеннях) та міських квартирах. Необхідність розробки та затвердження типових положень про будинок (квартиру) підтриманого проживання.

Вивчення цих пропозицій, сформульованих практиками, довело, що всі положення, які було запропоновано нами в результаті фундаментального дослідження [2], є життєво важливими та актуальними для сучасної практики надання корекційно-реабілітаційної допомоги в Україні.

Висновки. Підсумовуючи викладене вище, зазначимо, що на сучасному етапі розвитку суспільства, визначаючи допомогу особам із психофізичними порушеннями в якості суспільного феномену, варто зважати на її медико-соціальне підґрунтя й необхідність її узгодження з позицій системності, цілісності та інтегративності. Суперечності, що виникають у практиці корекційно-реабілітаційної допомоги, зумовлюють необхідність визначення нового стратегічного курсу допомоги особам з аутизмом на рівні держави та впровадження сучасної моделі організації міжвідомчої взаємодії між усіма галузями соціальної сфери на рівні регіону.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аутизм : [виступ під час телепередачі] // Школа доктора Комаровського [Електронний ресурс] – Режим доступу :
<http://yandex.ua/video/search?text=dgthit%20ghj%20kvtb%20fenbpve&path=wizard&fiw=0.00185578&filmId=Pulvvk0mUXI&fiw=0.00185578>.
2. Дегтяренко Т. М. Корекційно-реабілітаційна діяльність: стратегія управління : монографія / Т. М. Дегтяренко. – Суми : Університетська книга, 2011. – 403 с.
3. Дегтяренко Т. М. Науково-методичні основи управління системою корекційно-реабілітаційної допомоги : монографія / Т. М. Дегтяренко. – Суми : Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2010. – 260 с.
4. Дегтяренко Т. М. Стратегія удосконалення підготовки фахівців до управління процесом корекційно-реабілітаційної допомоги : монографія / Т. М. Дегтяренко. – Суми : Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2010. – 150 с.
5. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників. [Електронний ресурс]. – Вип. 80 : Соціальні послуги. – Режим доступу :
<http://www.jobs.ua/ukr/dkhp/vipusk-80/>.
6. Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» № 2961-IV від 06.10.2005 р. [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2006. – № 2–3. – Ст. 36. – Режим доступу :
<http://zakon1.rada.gov.ua>.
7. Колупаєва А. А. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання : наук.-метод. посіб. / А. А. Колупаєва, Л. О. Савчук ; МОН України, НАПН України, Ін-т спец. педагогіки. – К. : АТОПОЛ. – 2011. – 274 с.
8. Марцинковский И. А. Очерки детской психиатрии. Аутизм : учеб. пособие для спец. в обл. охраны псих. здоровья детей / И. А. Марцинковский, И. Я. Пинчук. – К. : НейроNEWS, 2014. – 280 с.
9. Островська К. О. Аутизм: проблеми психологічної допомоги : навч. посіб. / К. О. Островська. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – 110 с.
10. Скрипник Т. В. Феноменологія аутизму : монографія / Т. В. Скрипник. – К. : Фенікс, 2010. – 367 с.
11. Тарасун В. Концепція розвитку, навчання і соціалізації дітей з аутизмом : навч. посіб. для вищих навч. закладів / В. Тарасун, Г. Хворова ; за наук. ред. В. Тарасун. – К., 2004. – 103 с.
12. Чудакова Л. Б. Програмно-цільове обслуговування дітей з розладами зі спектру аутизму [Електронний ресурс] / Л. Б. Чудакова : головний позаштатний дитячий психіатр Департаменту охорони здоров'я Дніпропетровської облдержадміністрації. – Режим доступу :
dozoda.dp.ua.
13. Чуприков А. П. Розлади спектра аутизму: медична та психолого-педагогічна допомога / А. П. Чуприков, Г. М. Хворова. – Л. – М., 2012. – 200 с.
14. Шульженко Д. І. Психологічні основи корекційного виховання дітей з аутистичними порушеннями : автореф. дис. ... доктора психол. наук : 19.00.08 – спеціальна психологія / Д. І. Шульженко. – К., 2010. – 46 с.
15. Westling D. Focus on Autism & Other Developmental Disabilities [Електронний ресурс] / D. Westling – Режим доступу :
<http://login.ezproxy.library.ualberta.ca/login?url=http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=aph&AN=9706255734&loginpage=Login.asp&site=ehost-live&scope=site>.

РЕЗЮМЕ

Дегтяренко Т. М., Гужва М. А. Модель организации межведомственной помощи аутичным детям: от теории к практике.

В статье проанализированы современные тенденции психолого-педагогического, медицинского и социального сопровождения детей с аутизмом в Украине и за рубежом. Приведены результаты констатирующего этапа исследования современного состояния разработанности теоретико-методологических и научно-методических основ межведомственной помощи аутичным детям и внедрение этих положений в практическую деятельность на уровне региона. Определены дальнейшие перспективы исследований по внедрению модели организации комплексной межведомственной помощи аутичным детям на уровне региона.

Ключевые слова: расстройства аутичного спектра, комплексная помощь, аутичные дети, коррекционный процесс, межведомственное взаимодействие.

SUMMARY

Dehtyarenko T. M., Huzhva M. A. The model of the organization of interdepartmental help for autistic children: from theory to practice.

In the article the authors analyze the current trends of psycho-pedagogical, medical and social support for children with autism in Ukraine and abroad. On the basis of studying the experience of foreign countries, scientific research works of the specialists of different sectors, the analysis of the results of the ascertaining experiment, an attempt to generalize and identify current trends in psychological, pedagogical, medical and social support of autistic children in Ukraine and some foreign countries was made.

It is stated that autism spectrum disorders are in general a disorder of the most diverse spheres of the psychics and the deviations in the development of the nervous system, as well as many somatic functions in particular. The primary disorders cause further specific features of the psychophysical development of children with autism disorders.

It is noted that one of the main objectives of the correctional-rehabilitation help for children with autistic disorders is the softening or removal of various dysontogenetic and psychopathology caused the development problems by using specialized individualized comprehensive correction. It is proved that the timeliness, accuracy, reliability of diagnosis is one of the basic conditions of early comprehensive correctional work, the key to higher efficiency of treatment and rehabilitation in the interaction of social, moral, ethical, reputational and economic aspects. The importance and the necessity of uniting the efforts of doctors of different specialties, psychologists, teachers, social workers, parents for the effective implementation of rehabilitational-correctional work is emphasized.

The theoretical-methodological and scientific-methodical bases of the organization of the system of correctional-rehabilitation help for people with mental and physical impairments are defined. It is specified that the system of correctional-rehabilitation help is a collection of the authorities of different social sectors and local governments; their subordinate network of institutions which implement assistance to people with mental and physical impairments and/or with disabilities through the implementation of programs and standards for the various levels and trends (state, regional, sectoral).

It is stressed that the new strategic course of assistance to people with autism should be developed and approved at the state level, and the modern model of the organization of interdepartmental collaboration between all sectors of the social sphere has to be implemented at the regional level.

Key words: autistic spectrum disorders, comprehensive care, autistic children, correctional process, interagency cooperation.